

A hasznosításnak világszerte egyre inkább napirendre kerülő szerteágazó kérdését hazánkban egy külföldi tanulmányút vetette fel. Az ERTI kutató tanácsa a külföldi és hazai tapasztalatok alapján széleskörű bányászati és erdészeti szakmai bírálathoz bocsátotta a problémát. A bírálók a témát megértéssel fogadták és a feldolgozást célzó kutatási tervet jóváhagyták. 1956. tavaszán az egyik ERTI kutatási téma kisebb részfeladataként — a vértesi erdőgazdaság területén — már meg is indulnak az első kísérletek.

A telekesi erdő gyorsan növő fafajai

BARABITS ELEMÉR

1954-ben az ERTI munkatársaként termőhelyfeltárást végeztem a Vas—Zalai Hegyhát erdőgazdasági táján a telekesi erdőben. Kutatómunkám eredménye az alábbi beszámoló.

A telekesi erdő a Vas—Zalai Hegyhát legjellemzőbb erdei közé tartozik. Ez a kis területű, de igen változatos fekvésű és összetételű erdő a táj minden bélyegét magán viseli. Lehetőséget ad a múlt gazdálkodásának tanulmányozására, híven tükrözi a jelenlegi állapotot és utat mutathat a jövőben követendő eljárásokra is. Az itt beállított kísérletek túlnőnek a táj határán, számos közülük országos jelentőségű. Ilyen a gyorsan növő fajok fokozottabb felkarolásának kérdése. A telekesi erdő Boros József erdész-kartársunk kezdeményezése nyomán a kérdés tanulmányozására nagyszerű lehetőséget nyújt.

A nagyfokú fahiányra való tekintettel szükséges, hogy a gyorsan növő fajok nagyobb mértékű felkarolásával komolyabban foglalkozzanak erdőművelő szakembereink. Ezért ismertetem eddigi tapasztalatainkat, felvetve egy-egy újabb lehetőséget, amivel szocialista népgazdaságunkat az eddiginél lényegesebben segíthetjük.

A tárgyalt fajok a következők: akác, kanadai nyár, éger, fűz, kőris, platán, nyír, vöröstölgy, vörösfenyő és douglaszfenyő.

Nem vitatható a neki megfelelő (üde barna homok) termőhelyen az akácnak, mint gyors növekedésű fajának, erdőgazdasági jelentősége. Túlzott azonban a terjeszkedése ott, ahol a legszebb tölgyesek és bükkösök alakultak át elegenden akác monokultúrákká. Böven foglalkozott és foglalkozik ma is az akáccal a hazai irodalom. Ennek ellenére sincs teljesen tisztázva helyes erdőművelési technikája, s ezért az akáccal kapcsolatban különféle kísérleteket állítottunk be a telekesi erdőben. Többek között a jóljesítőképességű akácok fokozottabb megjavítását, a leromlott, degradált állományok leváltását tűztük ki célul. Alátelepítéseket végeztünk a legkülönbözőbb fajokkal, hogy egyrészt szabályos második szintet képezzünk az akác alatt, másrészt visszaszorítsuk és csak mint elegyfát alkalmazzuk a következő állományban az akácot, — vagy teljesen lecserélve esetleg új fajt hozunk a helyébe. Ma még korai lenne nyilatkozni az alátelepítések értékéről. Az alkalmazott fajok: a gyertyán, bükk, hárs, vöröstölgy, ezüst-, korai-, fürtös-mezei juhar, az *Acer ginnala*, szelíd és vadgesztenye, zselnice és kései meggy, örökzöld fagyalok, luc, jegenye és normand fenyő, sima és banks fenyő, *Chamecyparis*, *Thuja gigantea* és *occidentális*.

Az akác után a nyár az a gyorsan növő fajunk, mely e tájon kétféle felhasználásra is számíthat. Jó talajon, kocsányostölgy fiatalosokba ültethetjük kimagasló szintként, ritka hálózatban és mint nagy fatömeget adó előhasználati anyagot termelhetjük ki. Főleg az óriásnyár ajánlható erre a célra. Sokkal fontosabb a nyárak szerepe a galériafásításokban; a kis vízfolyások mentén, egymástól 6—8 méterre, szálanként ültetve égerek és füzek közé lehetne elegyíteni. Itt kiváló koronát, törzset nevelhetnek, így komoly méretű, értékes anyagot kaphatnánk a fafeldolgozó ipar számára. Vas és Zala megyében községenként legkevesebb 1500—2000 db nyársuhang elültetésére kínálkozik alkalom, amiből 60 százalékos megmaradást feltételezve 30

év múlva 250—300 000 m³ furnír-rönk lenne nyerhető. Ez a szám a Szombathelyi Vízügyi Igazgatóság által a következő ötéves tervben tervezett 500 km vízmenti fassorral lényegesen emelkedik. Nem lebecsülendő az így kínálkozó lehetőség népgazdasági szempontból, tehát ki kellene dolgozni a galéria fásítás hazai helyes módszerét.

A telekesi erdő nyár alátelítési kísérletei beigazolták, hogy a nemesnyárok alatt jól fejlődnek az árnyéktűrő fenyők és szép számmal lehet a sűrű hálózatu *luctelepítésből* karácsonyfát kitermelni. A bennmaradó lucfenyők tökéletes második szintet képezhetnek és idővel igen értékes és keresett előhasználati fatömeget adhatnak. A lucot ugyan különféle károsítók támadhatják meg. Ez azonban nem jelent lényeges visszaesést az alacsony vágáskor miatt. A nyár megvédi a lucot a fagyveszély ellen és így segítségére van a többi károsító elszaporodásának megakadályozásában is.

Ahol a nagyobb nedvesség már nem ad lehetőséget a luc telepítésére, ott karácsonyfa telep helyett *fűztelep* létesítésével lehet a fásítást kiegészíteni. A nyárok a'tt, illetve között állandó jellegű fűztelep lehet a vízfolyások mentén ott is berendezni, ahol csak néhány soros a fásításunk. Abban az esetben is érdemes e kérdéssel foglalkozni, ha csak 5—6 évig üzemeltethetjük a fűztelepünket. A fűzvesző fontos háziipari alapanyag és előkelő szerepet játszik export cikkeink között is.

Ahol a termőhely a túlzott nedvesség, esetleg gleyréteg miatt nem megfelelő a nyárok számára, már az éger és a fűz találja meg életlehetőségeit. Biztosan építhetünk itt e két fafajra. Rendkívül gyors fejlődésük szakszerű kezeléssel nagytömegű értékes szerfát biztosíthat.

Az *éger* a legsekélyebb termőréteggel is megelégszik. Sok égeres alól vett talajszelvény győzött meg arról, hogy csaknem pangóvízes területen ott is jól fejlődik, ahol már 30 cm mélyen gleyréteget találtunk. Nem zavarja növekedését a talaj kötöttsége, a fagyzúg. Kiváló talajjavító. Nagy szerepe lehet a Rába és a Herpenyő árterében, ahol a mélyfekvésű, lefolyástalan területek fásítására kiválóan alkalmas. De a szűk völgyek fenekén, árkok és vízfolyások mellett is szép növekedésű törzseket láthatunk. Nem szabad tehát az égert kiszorítani, inkább elegyítsük azt galéria fásításokhoz hasonlóan nyárral. Jó partvédő, sarjról újulva is értékes faanyagot ad. Fagyzúgokban más, értékesebb fafajok fölé kimagasló szint képzésére is ajánlható.

Ahol az égerrel sem boldogulunk, ott még a *fűzek* jól érezhetik magukat. A fűz ipari felhasználása a modern fatechnológiában kiszélesedő. Különösen alkalmas papirgyártásra. A megfelelő fűzfajok és fajták kinemesítése genetikusainkra vár, termőhelyigényük megállapítása az erdőművelőink feladata. A fehér-fűz vált be eddig a legjobban. Gleyrétegen, erősen kötött talajon is szép a fejlődése, maga alá gyűrve a nemesnyárok.

Érdekes a telekesi erdőben a *köris* viselkedése. Három nagyobb elegyetlen csoportban van telepítve. A legmélyebben fekvő köriscsoport rossz s annak valószínűen a fagyzúg és egy gleyréteg lehet az oka. A legfelső csoport megkapóan szép, egyenes, egészséges, kiváló fejlődésű állomány. Alátelítésére a hárs ajánlható. Érdemes lenne a luc alátelítésével is kísérletezni, a termőhely annak is megfelelne. A köris erősen gyéríthető, nem gatyásodik el és ez nagy előnye. Bár meggyőző itt az elegyetlen csoportja is, mégis szálankénti elegyítését javasoljuk. Ritka, 10—15 méteres hálózatban, üde talajú kocsányos tölgyesekben, mint uralkodó szint kell, hogy emelje állományaink értékét. A középső, forrásmenti köriscsoportba néhány *platánt* is elegyítették. Kiváló fejlődésükkel hívják magukra a szemlélő figyelmét. Kiemelkedő koronájuk és törzsvastagságuk többszöröse a körisének. Ártereinkben mint gyors növényű, értékes faanyagot adó fajjal nagyobb arányokban kell foglalkozni. Különösen indokolt a nyárasok e'legyítésére felhasználni. Kötött hideg, savanyú talajon is jól fejlődik, szemben a feketedióval, mely itt nem gyors növekedésű. Igaz, hogy magas, szárazabb helyre telepítették és a talaj is kötött a számára. Szálanként gyertyán közé elegyítve tűrhető a fejlődése.

A pionír *nyír* nagy tért hódított magának. Terjeszkedése legtöbbször a szakszerű felújítások és ápolások elmaradásának rovására írható. Kezdeti gyors növekedése arra kötelez, hogy foglalkozzunk vele. Csak mint előhasználati anyag lehet a fatermesztés tárgya. Növekedési érélye később lényegesen csökken és nem ad olyan tömegterméket, amit egy gyorsan növő fafajtól elvárnánk. Jó védőállomány árnyéktűrő fafajok felett. Helyes elegyarányát az ápolások során kell kialakítani, mindig annyit hagyva belőle, amennyit a tenyésztési kívánt főfafaj sérelem nélkül elvisel. Kíméletlen pusztítása esztétikai szempontból sem kívánatos. Az elkésztett tisztításokban nyakalni ajánlatos. Ezt a rezgőnyárral ellentétben jól elviseli.

Talán egyik gyorsan növekvő fajfaj jelentősége sem akkora e tájon, mint a vöröstölgyé. A telekesi erdőben mintaképpül szolgálhat az alkalmazása, gyengébb talajú gyertyános tölgyesek pótlására jó eredménnyel használták fel. A vöröstölgy ma 15 éves, már az uralkodó szintben foglal helyet néhány kiemelkedő vörösfenyővel együtt. Alatta tölgyek, juharok helyezkednek el gyertyánnal és bükkal elegyesen. Ideálisabb, többszintű lombterület típus el sem képzelhető. A tenyésztési tényezők teljes kihasználása biztosítja a maximális hozamot. Az egymástól 5—10 méterre koronahosszal kiemelkedő, sudár, jó fejlődésű vöröstölgyek igazolják telepítőjük helyes elgondolását.

Kiválóan alkalmas a vöröstölgy mind a természetes, mind a mesterséges felújítások pótlására. Erős növekedésével utoléri, sőt fölé is emelkedhet a körülötte levő fiatalosnak. Elegyetlen gyertyánosok vagy természetes felújítás során elgyertyánosodott foltok értékét is nagyban emelheti. Értéktelen cserálóományaink leváltására is a vöröstölgy van hivatva. A leváltandó idős állomány előzetes alátelepítésével fokozhatjuk a sikert. A vöröstölgyet nem érdemes 4—5 méteres hálózatnál sűrűbben telepíteni. A betelepült cserék szerkintik növekedésében. Később előhasználatképpen fokozatosan kiszedhetjük a csert. A véghasználat idején csak néhány szál maradjon belőlük, míg az uralkodó fajfaj ekkor már a vöröstölgy lesz, amit természetes úton a cserrel elegyesen jól felújíthatunk.

Mint árnyéktűrő töltelékfa is kiváló a vöröstölgy, sőt második szintben is jól alkalmazható, akár erdeifenyvesek, akár a nemesnyárok alatt. Szép állomány a vörösfenyővöröstölgy elegy is. Horváth László kezdeményezése alapján luc száradékfoltok elgyomosodásának megakadályozása során hasznosítható, ilyenkor erőteljes hajtásokkal gyűri maga alá a szederindát és a málnát. Elterjesztését alkalmazkodó képessége és sokoldalú alkalmazási lehetősége indokolja.

Nem lenne teljes a telekesi erdőről festett kép, ha a lombfák után nem térnénk ki a fenyőkre, elsősorban a vörösfenyőre, amely itt szép fejlődést mutat. Szálankénti elegyítése erdeifenyő-bükk állományokban kívánatos, kimagasló szintet alkotva valóban értékfokozót nyújt. Nem való sík fekvésekre, mert fény, nap és levegőtöbblet hiányában nem tud uralkodóvá válni, még az akác is lehagyja.

A douglasfenyő beváltotta a hozzáfűzött reményeket. A 22 éves lucok közé telepített zöld douglasok koronahosszal nyúlnak a lucok fölé. Fatömege a luc fatömegének háromszorosát is felülmúlja. Szálankénti telepítése kiváló meglátásra vall. A lucokat az előhasználatok során 40—50 éves korban ki kell majd vágni, míg az idős douglasok teljesen záródhatnak. Esetleg bükk alátelepítésével természetes úton lesznek felújíthatók.

A lucfenyő sem mellőzhető e tájon. Elsősorban mint előállományt kell alkalmaznunk az üde északi és keleti lejtőkön, szűk völgyekben. Az ittlévő elegyetlen akácok és gyertyánosok leváltásában termékeny, elegyetlen erdőtüpusként lehet a segítségünkre. Az elegyetlen lucosok idővel jól fellazíthatók bükkal, jegenye- és douglasfenyővel, így biológiailag is kifogástalan, természetes úton jól újítható állományt kaphatunk. A szegélyben alkalmazott *Picea alba* gyenge növekedésű, telepítését mellőzzük.

A fenyők közül még a simafenyővel (*Pinus strobus*) és a himalájai selyem fenyővel (*Pinus excelsa*) kísérletezett Boros kartársunk. Fejlődésük biztató. A simafenyő igen fényigényes, nem képes az akác alatt megélni, de alkalmas annak leváltására. Különösen az üde, savanyú homokon nagy a tömeggyarapodása.

A fahiány parancsolóan követeli a gyorsan növekvő fajfajok nagyobb arányú telepítését. A feladat még sok megoldatlan kérdést rejt magában, tisztázásuk elsősorban kutatóinkra vár. Nem vonhatják ki magukat e munka alól erdőművelőink sem, hiszen ők irányítják a fajfajmegválasztás bonyolult és felelősségteljes kérdését. Akkor lesz a munkánk helyes és célravezető, ha a jövedelmező gazdaságosság mellett olyan erdőtüpusokat fogunk kialakítani, melyekben figyelembe vettük a biológiai szempontokat és a természetes felújítás széleskörű alkalmazását.

A Szovjetunió faipari minisztériuma beruházásainak összege a hatodik ötéves tervben eléri a 20 milliárd rubelt, ami mintegy 68 százalékkal magasabb, mint az előző ötéves terv beruházásai. Csak fűrészüzemek és a mechanikai fafeldolgozó üzemek számára az ötéves terv idején több mint 4 milliárd rubel beruházást irányoznak elő.

(Lesznoje promislenosztj 1956. március 10. sz.)